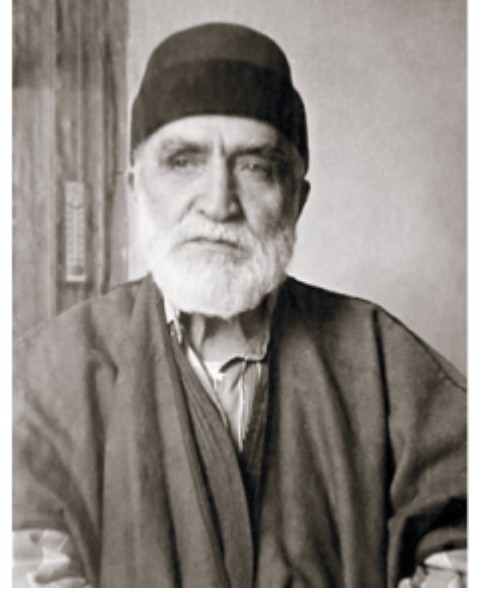

Mehmet Salih Efendi (Yeşiloğlu) (1872-1954)

Türk Siyasetçi, Yazar, I. Dönem Erzurum Milletvekili.

20 Şevval 1289/21 Aralık 1872'de Erzurum'da doğdu. Babası, soyu Hz. Hüseyin'e dayanan ve İspir kazasının Karakoç karyesinde ikamet eden Yeşilhoca adıyla maruf Şeyh'ül-kurrâ Mustafa Niyazi Efendi, annesi ise İspir'in Norgâh karyesinden Hacı Osman Efendi'nin kızı Hacire Hanım'dır.

İptidai ve tali tahsilini babasının yanında tamamlayan Mehmed Salih Efendi, Erzurum Mülkiye Rüşdiyesini bitirdi. 1890'da hafızlığını tamamladığı gibi sülüs, nesih ve talik yazılarında da icazet aldı. Ödüklüzâde Hacı Lütfullah Efendi'den Ulûm-ı Arabiyye, Şeyh'ül-ulema Hacı Süleyman Efendi'den fıkıh, hadis ve tefsir dersleri aldı. Yazıcızâde Hacı Derviş Efendi'nin sohbetlerine katılarak Mesnevi dinledi. Kendi ifadesiyle "Darülmualimin denilen cehalet ocağından şehadetname" aldı. İmkânlar ölçüsünde Haşîzâde Şeyh Ali Efendi'nin sohbetlerinde ve hizmetinde bulundu. 1897'de Usûl-ı Muhâkemât-ı Şeriyye, Hukukiyye, Cezâiyye okudu. 1899-1901 yılları arasında dava vekilliği yaptı. Yine kendi ifadesiyle "parası bol hilesi çok mebzul olan bu mesleği" babasının ricası ve kendisinin de vicdanen rahatsız olması üzerine bıraktı.

1902 yılında askerlik çağı gelince medrese derslerinden imtihana girerek ulema sınıfına dâhil oldu ve askerlikten muaf tutuldu. Aynı yıl küçükbaş hayvan ticareti yaptı fakat kısa süre sonra "cellatlığın bir eşi olan bu meslekten de tövbe ile" ayrıldı. 1903 yılında evkaf-ı münderise namıyla İbrahim Paşa Mektebinde muallimlik yapmaya başladı. Evkaf-ı münderise uygulamasının kaldırılması üzerine "gayret ve ikdamına mükâfaten" 300 kuruş maaşla 1906 yılında Erzurum Merkez İbtidâi Mektebi muallimliğine tayin olundu. Meşrutiyet'in yeniden ilanı ile birlikte Erzurum'a gelen İttihat ve Terakki'nin meşhur hatibi Ömer Naci'nin ısrarıyla *Rehber* adıyla bir risale kaleme aldı. Risalenin içeriğinden rahatsız olan Rusya'nın Erzurum Konsolosunun girişimleriyle hakkında soruşturma açılan Mehmed Salih Efendi, kendi ifadesiyle "altı ay mahkeme salonlarında sürüklendikten sonra o günün Erzurum Valisi Reşid Paşa ile Bidâyet Ceza Mahkemesi Reisi Muşlu Ahmed Bey'in himmetiyle berâat kararı" aldı.

1912 yılında Numûne-i Terakki İbtidâi Mektebi'ne müdür olarak atandı. Bir süredir devam eden hastalığının tedavisi için İstanbul'a giderek ünlü bakteriyolog Doktor Mehmed Refik Bey tarafından tedavi edildi. Tedavi süresi için verilen raporun günü geçtiği hâlde Mehmed Salih Efendi görevinin başına dönmediği için müstafi sayıldı.

I. Dünya Savaşı başlarında evvela ordunun kışlık ihtiyaçlarının sağlanması için oluşturulan “hedâyâ-ı şitâ” komisyonunda ve askerî hastanelerin teftişinde görev yaptı. 1916 yılında da askerlere moral vermek amacıyla Doğu Cephesini dolaştı ve bu sırada zatürre hastalığına yakalandı. Erzurum’da Rus işgali başlamadan kısa süre önce 1916 yılı Şubat ayı başlarında İstanbul’a göç etmek zorunda kaldı. Burada geçim sıkıntısı çeken Mehmed Salih Efendi, hayat şartlarının biraz daha iyi olduğu Bursa’ya yerleşerek önce zeytin ticaretiyle daha sonra Setbaşı semtinde bir fırın kiralayarak bir süre de fırıncılıkla uğraştı.

Millî Mücadele yıllarında bir yandan Bandırma’dan Eskişehir’e kadar on üç kasabada millî teşkilatların kurulmasına yardımcı olurken bir yandan da oluşturulan nasiha heyetlerinde yer alarak Bursa ve Bilecik dağlarında eşkıyalık yapanları millî teşkilatlara dâhil etmeye çalıştı. Bursa’da millî teşkilatlanma tamamlanınca düzenlenen Vilayet Kongresine katılarak önce kongre başkanlığına daha sonra da Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti başkanlığına seçildi. Ardından 1919 seçimlerinde önce Ertuğrul daha sonra Erzurum milletvekilliğine seçilen Mehmed Salih Efendi, Erzurum mebusluğunu tercih etti. Milletvekilliği süresinde Müdâfaa-i Milliye, Muvâzene-i Maliye, İktisad ve Maârif, Posta ve Telgraf, Dîvân-ı Muhâsebât ve Nizâm-nâme-i Dâhili encümenliklerinde görev yapan Mehmed Salih Efendi, çeşitli geçici komisyonlarda ve heyetlerde de yer aldı.

Millî Mücadele sırasında Bolu ve Mudurnu isyanlarının bastırılmasında görev aldı. BMM tarafından Vilâyet-i Şarkiyye mültecilerinin geldikleri yerlere döndürülmeleri için Konya’da görevlendirildi. Bu dönemde başlayan Konya İsyanı’nın bastırılması sırasında iki gün Konya’da valilik ve kumandanlık yaptı. BMM tarafından isyandan sonra Konya’da kurulan Tedkik-i Telefât ve Zâyîât Komisyonu başkanlığı yaptı. 1922 yılında sosyal demokrat ve muhalif bir yayın politikası takip eden *Şarkın Sesi* adıyla bir gazete çıkardıysa da kısa süre sonra gazetenin yayın hayatına son vermek zorunda kaldı. BMM’nin 6 Haziran 1922 tarihli kırk yedinci oturumunda meclisin baskı altında olduğunu ifade ederek başkanlık divanını zorbalıkla itham etmesi üzerine 15 gün meclisten ihraç cezası aldı. Milletvekilliği sırasında II. Grup’la birlikte hareket eden ve II. dönem TBMM seçimlerine katılmayan Mehmed Salih Efendi, Ankara’da kalarak toptancılık yapmaya başladı. Bir süre sonra kendi ifadesiyle “hafiyelerin tarassudundan diğer taraftan tekrar mebus olan eski arkadaşlarımla cinaslı, kinayeli sözlerinden bîzâr kalarak her şeyi yok pahasına satıp” İstanbul’a taşındı. İstanbul’da da ticari faaliyetlerine devam eden Mehmed Salih Efendi, kendisi gibi Erzurum’dan İstanbul’a gelen Midhat Bey adında biriyle konfeksiyon mağazası açtı.

26 Temmuz 1925’de “Çerkes Ethem’le teşrîk-i mesâî ederek taklîb-i hükûmet girişiminde bulunmak” suçlamasıyla İstanbul’da tutuklanan Mehmed Salih Efendi, 31 Temmuz 1925’te Ankara İstiklâl Mahkemesi’ne sevk edildi. 3 Ağustos 1925’te İstiklâl Mahkemesi tarafından sorgulanan Mehmed Salih Efendi’nin isnat edilen suçlamayla herhangi bir alakasının bulunmadığı tespit edilerek hakkında beraat kararı verildi. Bu olay üzerine ticari faaliyetlerine son vermek zorunda kalan Mehmed Salih Efendi, bir müddet işsiz kaldı. 16 Kasım 1925’te İstanbul İmam Hatip Mektebi’nde Ulûm-ı Ferâiz ve Akaid, 1 Ekim 1929’da da Çemberlitaş Orta Mektebi tarih muallimliğine tayin edildi. 1931 yılında açığa alınan Mehmed Salih Efendi, 8 Aralık 1931’de emekliye sevk edildi.

1932 yılında yeniden ticarete atılan Mehmed Salih Efendi, Sirkeci’de kiraladığı bir dairede komisyonculuk yapmaya başladı. Fakat dönemin ekonomik şartları ve artan ağır vergiler yüzünden “terk-i ticarete” mecbur oldu.

11 Şubat 1937-1945 yılları arasında Kütüphaneleri Tasnif Komisyonu’nda çalıştı. 1944 yılının sonlarında ciddi bir rahatsızlık geçirerek Cerrahpaşa Hastanesi’nde tedavi altına alındı. 1945 yılında da kangren olan bacağı kesildi. 10 Haziran 1949’da sağ gözüne perde indi. Her geçen gün sağlığı bozulan Mehmed Salih Efendi, 3 Temmuz 1954’te Fatih-

Sofular'da bulunan evinde vefat etti ve ertesi gün Merkez Efendi mezarlığına defnedildi.

Küçük yaşlarda Mihriye Hanım'la nişanlanan Mehmed Salih Efendi, Mihriye Hanım'ın 25 Aralık 1889'da vefatı üzerine 1903 yılında Arife Hanım'la ilk evliliğini yaptı. Bu evlilikten 27 Kasım 1903'te tek çocuğu Rabia Zehra adında bir kızı oldu. Arife Hanım'ın 4 Ağustos 1915'te vefatı üzerine Emine Fethiye Hanım'la ikinci evliliğini yaptı.

Mehmed Salih Efendi'nin Millî Mücadele yıllarındaki hizmetlerinden dolayı sahip olduğu istiklâl madalyası TBMM'nin 20 Nisan 1925 tarihli 107. oturumunda "kırmızı-yeşil" olarak değiştirildi.

Mehmed Salih Efendi, tasavvuf, akaid, kelam gibi İslami ilimler başta olmak üzere edebiyat, tarih ve sosyoloji alanlarında birçok kitap ve makale kaleme aldı. Bunlardan, Hâl Tercümesi, Durûb-ı Emsâl, Tatlı Zehiri Yıldızlı Duzak, Farmasonlar ve Maksadları, Gayeleri, İslâmiyet'in Zuhûru, İstanbul'un Fütûhu, Rehber-i Tekâyâ, Turuk-ı Aliyye-Dervişlik, Dervîşâne Tevhîd Risâlesi, Vehhâbi Mezhebi ve Protestanlığın Eşkâliyle Mukayesesi, Kıyamet Risâlesi, İlm-i Kelâm Notları, Ruh ve Mevt, Tarihe Karışan İslâm Elifbâsı, Elifbâ-yı İslâm, Din Hocası, Din Bilgisi, Cenâb-ı İmam Ali ve Muaviye ve Ashâb-ı Nebi, Mecmûa-i Urefâdan Hülâsa, Vahdet-i Vücûd, Vahdet-i Vücûd ve Mevcûd, Vahdet-i Vücûd Nedir? Ehlullah-ı Kirâm Hazerâtı Niçin Vahdet-i Vücûda Kâildir?, Âlem-i Ceberût, Hülâsa-i Nûr, Mevlid-i Şerîfin Velâdet-i Seniyye Bahrini Tahmis, Risâle-i Tasavvuf, eski harfli yazma eserleridir.

İslâm Elifbâsı, Kırâat-ı Merdan, Risâle-i Merdân, Mecmûa-i Merdân, Bursa Mebusu Muhiddin Bahâ Bey'in Gazetelerle Ma'hûd Dava Unvanlı Tâ'rîznâmesine Cevâb-ı Hakikî, Din Muallimi, Cenâb-ı Hakk'ı İnkâr Edenlere Cevab-Okunmaya Layık Bir Kitap, Miftah'ul Kırâe li-Ta'lil-i Lûgati'l- 'Arabiyye isimli eserleri ise eski harflerle basılmış matbu eserleridir.

Din Öğretici, Din Bildirici Güzel İlmihâl, Rûh ve Mevt Hakkında, Hikâyeli Mevlid-Mensûr ve Manzûm Muhtasar Tarihçe-i Nûr-ı Muhammedî ve Velâdet-i Cenâb-ı Ahmedî, Hakikat Duygusu, İbadet Bilgisi, Din Duygusu, Namaz Bilgisi, Büyük İlmihâl İmân, Ahlâk, İbadet Hocası, Ulû Tanrı, Her Varlığın Sahibi İnkâr Edilebilir Mi?, Tefsirli Mevlid, Yahud Mensûr ve Manzûm Tarihçe-i Nûr-ı Cenâb-ı Muhammedî ve Velâdet-i Ahmedî, Hayât-Memât ve Muammâ-yı Rûh - Divân-ı Küberâ, Yüz Beş Hadis-i Şerîf-i Câmi Ahlâk-ı Âliyye ve Vezâif-i İslâmiyye, Güldeste-i Keramât-ı Gavs-ı A'zam Seyyid Abdülkadir Hazretleri'nin Hâl Tercümesiyle Keramât-ı Âliyyelerinden Binde Birini Hâvidir, Hazret-i İmâm Ali (a.s) ve Düşmanları, İlme, Ülemâya Ait Açık Mektup, Ashâba Hürmet Sövenlere Lanet, Peygamber Buyruğu, İslâm Din-i Celîlinde Zekât, Muhtasar Menâsik-i Hac Risâlesi, Duâ Mecmûası, Salât-ı Münciyye, Salât-ı Nâriye ve Ramazan, İlâhi Mecmûası, Hanefi ve Şâfiî Mezheplerini Bildiren İlmihâl Kitabı Din Dersleri, Varaka ile Gülşâh Hikâyesi, Âdât-ı Millîye ve Kavâid-i Medeniye, Hükemâ Sözcükleri-Dedeler Nasihatı, Kıyametin Alâmetleri, Kerbelâ Mezâlîmi ve İmân Figanı, Bütçe Encümeni Sözcüsü Sayın Sedat Çumralı'ya İthâf, Cenâb-ı Hakk'ı İnkâr Edenlere Cevap, Rehber-i Tekâyâ, Vahdet-i Vücûd ve Mevcûd, Birinci Meclis Üyesi Yeşil-zâde Mehmed Salih Anlatıyor, Hâl Tercümesi, Bir Delinin Rüyası yahut Adalet Divanı adlı eserleri ise günümüz Türkçesine çevrilmiştir.

Serkan ERDAL

KAYNAKÇA

A-) Arşivler

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, Fon No: 30-18-1-1, Kutu No: 2, Gömlek No: 26, Sıra No: 12.

BCA, Fon No: 490-1-0-0, Kutu No: 519, Gömlek No: 2083, Sıra No: 3.

BCA, Fon No:30-1-0-0, Kutu No: 65, Gömlek No: 401, Sıra No: 9.

BCA. Fon No: 30-18-1-1, Kutu No: 5, Gömlek No: 19, Sıra No: 9.

BCA. Fon No: 30-18-1-2, Kutu No: 71, Gömlek No: 9, Sıra No: 14.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA. DH. UMVM, Dosya No: 67, Gömlek No: 11.

BOA. MF. İBT, Dosya No: 510, Gömlek No: 61.

BOA. MF. İBT. Dosya No: 178, Gömlek No: 56.

BOA. MF. İBT. Dosya No: 357, Gömlek No: 46.

BOA. MF.MKT. Dosya No: 942, Gömlek No: 55.

B-) Resmi Yayınlar

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: I, Cilt: 9, İçtima II, On Yedinci İçtima, 07. 04. 1337, s. 396. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: I, Cilt: 20, İçtima III, Kırk Yedinci İçtima, 04. 06. 1338, s. 155. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: II, Cilt: 18, İçtima Senesi: II, Yüz yedinci İçtima, 20.04.1341, s. 236.

C-) Süreli Yayınlar

1-) Dergiler

Tarih Coğrafya Dünyası

2-) Gazeteler

Cumhuriyet, 28 Temmuz 1341/28 Temmuz 1925; 4 Ağustos 1341/4 Ağustos 1925

Hâkimiyet-i Milliye, 13 Nisan 1336/13 Nisan 1920.

Son Saat, 28 Temmuz 1341/28 Temmuz 1925; 31 Temmuz 1341/31 Temmuz 1925; 1 Ağustos 1341/1 Ağustos 1925; 5 Ağustos 1341/5 Ağustos 1925.

Vakit, 20 Mart 1339/20 Mart 1923; 27 Temmuz 1341/27 Temmuz 1925

D-) Telif Eserler

1-) Kitaplar

İkinci Dönem Ankara İstiklal Mahkemesi (1925-1927), Cilt: 7/3, Ankara 2020.

EĞİLMEZ, Mümtaz Şükrü, **Millî Mücadele'de Bursa**, (Yayına Hazırlayan: İhsan Ilgar), İstanbul 1981.

ÖZALP, Ömer Hakan, **Yeşilzâde Mehmed Salih Efendi**, Erzurum 2015.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 25. Yıl Dönümünü Anış, Ankara 1945.

2-) Eski Harfli Türkçe Eserler

Mehmed Nusret, **Tarihçe-i Erzurum Yahud Hemşehrilere Armağan**, İstanbul 1338.

Mehmed Salih, **Bursa Mebusu Muhiddin Baha Bey'in Gazetelerle Ma'hûd Dava Unvanlı Tariznamesine Cavab-ı Hakiki**", Ankara 1339,

Mehmed Salih, **Hal Tercümesi**, Millet Kütüphanesi, Şeriyeye, 1391.

3-) Makaleler

REVNAKOĞLU, Cemâleddin Server, "Yeşil imam oğlu Salih", **Tarih Coğrafya Dünyası**, Cilt: 1, Sayı: 2, s. 103-106.

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mehmet-salih-efendi-yesiloglu-1872-1954/?pdf=6398> adresinden erişilmiştir